

I. RÓWNANIA RÓŻNICZKOWE

1. Definicje

Równanie różniczkowe zwyczajne jest to równanie, które wyraża związek między funkcją $y = f(x)$, jej pochodnymi i zmienną niezależną x :

$$F(y, y', y'' \dots y^n, x) = 0.$$

Jeżeli najwyższy rząd pochodnej funkcji y jest n -ty, to równanie nazywamy n -tego rzędu.

Równanie różniczkowe cząstkowe jest to równanie, które wyraża związek między funkcją wielu zmiennych $y = f(x_1, x_2 \dots x_n)$, jej pochodnymi cząstkowymi i zmiennymi niezależnymi. Np. równanie różniczkowe cząstkowe pierwszego rzędu dla funkcji dwóch zmiennych $z = f(x, y)$ jest:

$$F\left(z, \frac{\partial z}{\partial x}, \frac{\partial z}{\partial y}, x, y\right) = 0.$$

Rozwiązaniem albo całką zwyczajnego równania różniczkowego nazywamy każdą funkcję $f(x)$, która spełnia to równanie.

Całką ogólną równania różniczkowego, zwyczajnego pierwszego rzędu nazywamy jednoparametrową rodzinę funkcji $y = f(x, C)$, która dla każdej wartości parametru C z pewnego przedziału spełnia równanie różniczkowe jako funkcja x . Parametr C nazywa się stałą całkowania.

Nadając parametrowi C szczególne wartości, otrzymamy tak zwane całki szczególne. Całki, których nie można otrzymać z całki ogólnej nazywamy osobliwymi.

Całką ogólną równania różniczkowego zwyczajnego, drugiego rzędu nazywamy dwuparametrową rodzinę funkcji $y = f(x, C_1, C_2)$, która dla każdego C_1 i C_2 z pewnego obszaru spełnia równanie różniczkowe jako funkcja x ; C_1 i C_2 są stałymi całkowania*. Podobne określenia można podać dla całek ogólnych równań różniczkowych wyższych rzędów.

* Nadając parametrom C_1 i C_2 szczególne wartości, otrzymujemy całki szczególne. Całce szczególnej można nadziąć 2 warunki (początkowe lub brzegowe), np. możemy szukać krzywej całkującej, która przechodzi przez dany punkt i ma w tym punkcie określony kierunek stycznej.

2. Sposoby rozwiązywania niektórych równań różniczkowych

Nr	TYP RÓWNANIA	RÓWNANIE	SPOSÓB ROZWIĄZANIA
a.	Równania pierwszego rzędu		
1	Równanie o da- jących się roz- dzielić zmien- nych	$\frac{F_1(x)}{F_2(y)} = \frac{dy}{dx},$ czyli $F_1(x) dx = F_2(y) dy \dots$ $\dots (a)$	Jeżeli równanie da się sprowadzić do postaci (a), to mówimy, że w równaniu da się przeprowadzić rozdział zmiennych. Całkę ogólną otrzymujemy przez całkowanie każdej strony równania: $\int F_1(x) dx = \int F_2(y) dy + C.$
2	Równanie jed- norodne	$\frac{dy}{dx} = f\left(\frac{y}{x}\right)$	Rozwiązujemy przez podstawienie: $u = \frac{y}{x} \text{ czyli } ux = y; \quad u + x \frac{du}{dx} = \frac{dy}{dx}.$ Wtedy zmienne dadzą się rozdzielić: $u + x \frac{du}{dx} = f(u); \quad f(u) - u = x \frac{du}{dx};$ $\frac{du}{f(u) - u} = \frac{dx}{x}.$ Całka ogólna: $\int \frac{du}{f(u) - u} = \ln x + \ln C = \ln Cx$

Nr	TYP RÓWNANIA	RÓWNANIE	SPOSÓB ROZWIĄZANIA
3	Równanie liniowe niezupełne	$\frac{dy}{dx} + yF(x) = 0.$	Rozdzielamy zmienne i całkujemy każdą stronę równania: $\frac{dy}{y} = -F(x) dx; \ln y = -\int F(x) dx + \ln C;$ $\ln \frac{y}{C} = -\int F(x) dx.$ Całka ogólna: $y = Ce^{-\int F(x) dx} = \frac{C}{e^{\int F(x) dx}}.$
4	Równanie liniowe zupełne	$\frac{dy}{dx} + yF_1(x) + F_2(x) = 0.$	1 metoda Zakładamy, że $y = uv$, gdzie u i v oznaczają dwie nowe funkcje zmiennej x; funkcjom tym można narzucić jeden warunek. Po podstawieniu $y = uv \text{ i } \frac{dy}{dx} = v \frac{du}{dx} + u \frac{dv}{dx} \text{ do równania}$ otrzymujemy: $v \frac{du}{dx} + u \frac{dv}{dx} + uv F_1(x) + F_2(x) = v \frac{du}{dx} +$ $+ u \left[\frac{dv}{dx} + v F_1(x) \right] + F_2(x) = 0.$

Równanie
liniowe zupełne

Dobieramy v , tak aby $\frac{dv}{dx} + vF_1(x) = 0$, tzn.

$$v = e^{-\int F_1(x) dx}. \text{ Wówczas na } u \text{ mamy warunek:}$$

$$v \frac{du}{dx} + F_2(x) = 0, \text{ czyli } \frac{du}{dx} = -F_2(x)e^{\int F_1(x) dx}$$

zatem:

$$u = -\int F_2(x)e^{\int F_1(x) dx} dx + C.$$

Całka ogólna:

$$y = uv = e^{-\int F_1(x) dx} \left\{ C - \int F_2(x)e^{\int F_1(x) dx} dx \right\}.$$

2 metoda

Opieramy się na tym, że całka ogólna równania zupełnego równa się sumie jego całki szczególnej i całki ogólnej równania niezupełnego. Znajdujemy więc najpierw całkę ogólną równania niezupełnego wg nr 3:

$$y = Ce^{-\int F_1(x) dx},$$

a następnie na miejsce stałe C dobieramy tak funkcję $C(x)$, aby funkcja $y = C(x)e^{-\int F_1(x) dx}$ spełniała równanie zupełne (metoda Lagrange'a uzmiennienia stałej całkowania).

Nr	TYP RÓWNANIA	RÓWNANIE	SPOSÓB ROZWIĄZANIA
5	Równanie Bernouilli'ego	$\frac{dy}{dx} + yF_1(x) + y^n F_2(x) = 0.$	Podstawiamy $u = y^{-n+1}$; $\frac{du}{dx} = \frac{-n+1}{y^n} \cdot \frac{dy}{dx}$; $\frac{dy}{dx} = \frac{y^n}{(-n+1)} \frac{du}{dx}, \text{ gdzie } u \text{ pewna nieznana funkcja } x.$ Otrzymujemy: $\frac{du}{dx} \cdot \frac{y^n}{(-n+1)} + yF_1(x) + y^n F_2(x) = 0;$ $\frac{du}{dx} \cdot \frac{1}{(-n+1)} + y^{-n+1} F_1(x) + F_2(x) = 0;$ $\frac{du}{dx} + (-n+1) u F_1(x) + (-n+1) F_2(x) = 0.$ Jest to równanie liniowe zupełne, którego rozwiązanie jest podane pod nr 4.
6	Równanie Clairauta	$y = x \frac{dy}{dx} + f\left(\frac{dy}{dx}\right).$	Stosujemy metodę różniczkowania. Po zróżniczkowaniu stronami równania względem x otrzymamy:

Równanie Clairauta

$$\frac{dy}{dx} = \frac{dy}{dx} + x \frac{d^2y}{dx^2} + f'\left(\frac{dy}{dx}\right) \frac{d^2y}{dx^2};$$

$$\frac{d^2y}{dx^2} \left[x + f'\left(\frac{dy}{dx}\right) \right] = 0.$$

Stąd:

$$\text{albo } \frac{d^2y}{dx^2} = 0; \quad \text{czyli } \frac{dy}{dx} = C,$$

a po podstawieniu do równania wyjściowego otrzymujemy całkę ogólną tego równania:

$$y = xC + f(C) \text{ (jednoparametrowa rodzina prostych);}$$

$$\text{albo } x = -f'\left(\frac{dy}{dx}\right), \text{ w którym oznaczamy}$$

$$\frac{dy}{dx} = p, \text{ po podstawieniu zaś do równania wyjściowego}$$

otrzymujemy:

$$y = -pf'(p) + f(p), \text{ co łącznie z równaniem: } x = -f'(p)$$

przedstawia krzywą całkującą w postaci parametrycznej.

Nr	TYP RÓWNANIA	RÓWNANIE	SPOSÓB ROZWIĄZANIA
			Jest to tzw. całka osobliwa, przedstawiająca obwiednię rodziny poprzednio wyznaczonych prostych, czyli krzywą styczną do każdej prostej o równaniu: $y = xC + f(C).$
b.	Równania drugiego rzędu		Przez dwukrotne całkowanie otrzymujemy:
7.	Równanie nie zawierające y i $\frac{dy}{dx}$	$\frac{d^2y}{dx^2} = f(x)$	$\frac{dy}{dx} = \int f(x) dx + C_1;$ $y = \int [\int f(x) dx] dx + C_1 x + C_2.$
8.	Równanie nie zawierające y	$\frac{d^2y}{dx^2} = f\left(x, \frac{dy}{dx}\right)$	Podstawiając $\frac{dy}{dx} = p$; $\frac{d^2y}{dx^2} = \frac{dp}{dx}$ (p jest funkcją x) do równania otrzymujemy: $\frac{dp}{dx} = f(x, p),$ które jest równaniem pierwszego rzędu. Jego rozwiązanie: $p = F(x, C_1),$ wobec czego: $y = \int F(x, C_1) dx + C_2.$

9.	Równanie nie zawierające x	$\frac{d^2y}{dx^2} = f\left(y \frac{dy}{dx}\right)$	Podstawiając $\frac{dy}{dx} = p$, gdzie p uważamy za funkcję y , otrzymujemy na drugą pochodną y wyrażenie: $\frac{d^2y}{dx^2} = \frac{dp}{dy} \cdot \frac{dy}{dx} = p \frac{dp}{dy}.$ Po podstawieniu do równania otrzymujemy: $p \frac{dp}{dy} = f(y, p)$ równanie pierwszego rzędu, którego rozwiązanie: $p = F(y, C_1),$ wobec czego: $\frac{dy}{dx} = F(y, C_1); \quad dx = \frac{dy}{F(y, C_1)};$ $x = \int \frac{dy}{F(y, C_1)} + C_2.$
10.	Równanie liniowe niezupełne ze stałymi współczynnikami	$\frac{d^2y}{dx^2} + a \frac{dy}{dx} + by = 0$	Podstawiając do równania $y = e^{rx}$ otrzymamy: $\frac{dy}{dx} = re^{rx}; \quad \frac{d^2y}{dx^2} = r^2 e^{rx};$ $r^2 e^{rx} + a r e^{rx} + b e^{rx} = 0.$

Nr	TYP RÓWNANIA	RÓWNANIE	SPOSÓB ROZWIĄZANIA
	Równanie liniowe niezupełne ze stałymi współczynnikami		Zatem funkcja $y = e^{rx}$ będzie całką równania, jeżeli r będzie spełniało tzw. równanie charakterystyczne danego równania różniczkowego: $r^2 + ar + b = 0.$ Jego rozwiązania są następujące: $r_{1,2} = \frac{-a \mp \sqrt{a^2 - 4b}}{2}.$ a) Jeżeli $a^2 > 4b$, to r_1 i r_2 są liczbami rzeczywistymi i wówczas całką ogólną równania jest: $y = C_1 e^{r_1 x} + C_2 e^{r_2 x}.$ b) Jeżeli $a^2 = 4b$, to $r_1 = r_2 = -\frac{a}{2}$ i wówczas całką ogólną równania jest: $y = (C_1 x + C_2) e^{-\frac{a}{2} x}.$ c) Jeżeli $a^2 < 4b$, to r_1 i r_2 są liczbami zespolonymi sprzężonymi: $r_1 = \alpha + \beta \cdot i$, $r_2 = \alpha - \beta \cdot i$, gdzie $\alpha = -\frac{a}{2}$, $\beta = \frac{1}{2} \sqrt{4b - a^2}$ i wówczas całką równania jest: $y = C_1 e^{(\alpha + \beta i)x} + C_2 e^{(\alpha - \beta i)x} = e^{\alpha x} (C_1 e^{\beta i x} + C_2 e^{-\beta i x}).$

	Szczególny przypadek (ważny przy badaniu wyboczenia): Równanie nie zawiera pochodnej $\frac{dy}{dx}$ $\frac{d^2 y}{dx^2} \pm b^2 y = 0.$	Stosując wzory rozdziału IV, E (str. 117): $e^{\beta i x} = \cos \beta x + i \sin \beta x,$ $e^{-\beta i x} = \cos \beta x - i \sin \beta x,$ możemy całkę ogólną wyrazić w postaci rzeczywistej: $y = e^{\alpha x} (A \cos \beta x + B \sin \beta x),$ gdzie A i B nowe stałe całkowania, albo też w postaci: $y = C e^{\alpha x} \sin (\beta x + \varphi),$ gdzie C i φ również nowe stałe całkowania. Całka ogólna dla: a) $\frac{d^2 y}{dx^2} + b^2 y = 0$: $y = C_1 \sin bx + C_2 \cos bx$ lub $y = C \sin (bx + \varphi)$; b) $\frac{d^2 y}{dx^2} - b^2 y = 0$: $y = C_1 e^{bx} + C_2 e^{-bx}.$
11.	Równanie liniowe zupełne ze stałymi współczynnikami $\frac{d^2 y}{dx^2} + a \frac{dy}{dx} + by = F(x).$	Przy rozwiązywaniu opieramy się na tym, że całka ogólna równania zupełnego równa się sumie jego całki szczególnej i całki ogólnej równania niezupełnego tzn.: $y = y_1 + y_2.$

Nr	TYP RÓWNANIA	RÓWNANIE	SPOSÓB ROZWIĄZANIA
	Równanie liniowe zupełne ze stałymi współczynnikami		gdzie: y_1 — całka szczególna równania: $\frac{d^2 y_1}{dx^2} + a \frac{dy_1}{dx} + by_1 = F(x), \text{ zaś}$ y_2 — całka ogólna równania: $\frac{d^2 y_2}{dx^2} + a \frac{dy_2}{dx} + by_2 = 0$ (rozwiązanie pod numerem 10) Dla niektórych typów funkcji $F(x)$ całkę szczególną równania zupełnego można znaleźć bezpośrednio: a) Gdy $F(x)$ wielomian n-tego stopnia, to jeżeli: (1) $b \neq 0$, y_1 jest wielom. n-tego stopnia (2) $b = 0$, $a \neq 0$ y_1 „ $(n + 1)$ „ (3) $b = 0$, $a = 0$ y_1 „ $(n + 2)$ „ Współczynniki wielomianu y_1 wyznacza się w ten sposób, że y_1 i pochodne y_1 podstawia się do równania wyjściowego, które musi być wówczas spełnione, czyli strona lewa równania musi być tożsamościowo równa $F(x)$. Otrzymuje się stąd szereg warunków na współczynniki wielomianu y_1.

Równanie liniowe zupełne ze stałymi współczynnikami

b) Gdy $F(x) = pe^{kx}$, gdzie p i k są stałe, to:

- (1) jeżeli $k = 0$, mamy przypadek poprzedni przy $n = 0$;

(2) jeżeli $k \neq 0$ i k nie jest rozwiązaniem równania charakterystycznego:

$$y_1 = \frac{p}{k^2 + ak + b} e^{kx};$$

(3) jeżeli $k \neq 0$ i k jest pojedynczym pierwiastkiem równania charakterystycznego:

$$y_1 = \frac{p}{2k + a} x e^{kx};$$

(4) jeżeli $k \neq 0$ i k jest podwójnym pierwiastkiem równania charakterystycznego:

$$y_1 = \frac{p}{2} x^2 e^{kx}.$$

c) Gdy $F(x) = p \sin vx + q \cos vx$, to:

(1) jeżeli jednocześnie nie zachodzą zależności

$$b = v^2 \text{ i } a = 0, \text{ to:}$$

$y_1 = m \sin vx + n \cos vx$, gdzie m i n wyznacza się z układu równań:

$$\begin{aligned} (b - v^2) m - avn &= p, \\ avm + (b - v^2) n &= q; \end{aligned}$$

Nr	TYP RÓWNANIA	RÓWNANIE	SPOSÓB ROZWIĄZANIA
			(2) jeżeli jednocześnie $b = v^2$ i $a = 0$, to: $y_1 = x (m \sin vx + n \cos vx),$ gdzie $m = \frac{q}{2v}$ i $n = -\frac{p}{2v}$. Całka ogólna jest sumą całki szczególnej równania zupełnego $\frac{d^2y}{dx^2} \pm b^2y = F(x)$, którą wyznaczamy wg podanych wskazówek i całki ogólnej równania niezupełnego $\frac{d^2y}{dx^2} \pm b^2y = 0$, którą podano pod nr 10 (przypadek szczególny).
	Szczególny przypadek (ważny przy badaniu ugięcia belek jednocześnie zginanych i ściskanych): Równanie nie zawiera pochodnej $\frac{dy}{dx}$	$\frac{d^2y}{dx^2} \pm b^2y = F(x)$	

